

Александар М. Игњатовић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за дидактичко-методичке науке

УДК 37.042.1-057.874
37:929 Ацић С.
Оригинални научни рад
Примљен: 16. октобар 2018.
Прихваћен: 13. новембар 2018.

УТИЦАЈ ПЕДАГОШКИХ ПРАВАЦА И ИДЕЈА У ОБЛАСТИ ФИЗИЧКЕ КУЛТУРЕ НА РАД СРЕТЕНА АЦИЋА

Апстракт: Знања и идеје које је Сретен Ацић стекао у иностраним школама са великим успехом је користио у новооснованој Мушкој учитељској школи у Јагодини, где је примењивао практичну и реалистичну педагогију. Ацић је заговарао свестрани развој личности у образовно-васпитном процесу, не занемарујући значај телесних вежби. Сматрао је да је циљ васпитања да се у васпитанику развију све његове способности, како духовне тако и телесне, односно да се развије цео човек. У вези са схватањем науке и теорије о васпитању, требало би истаћи да су велики утицај на Ацића, између осталог, имала и дела познатих педагога – Русоа, Коменског, Песталоција и Салцмана, чије је идеје прихватио и реализовао стварањем пољске вежбаонице, али и својим ставовима у вези са физичком активношћу. У успешном телесном васпитању Ацић је препознао полазиште, ослонац и утемељење формирања човека, односно први и полазни корак било које успешне педагошке концепције. Циљ и крајњи домет физичког васпитања је „постати здрав и снажан човек, да се од детета развије човек са телом здравим у сваком погледу, телом здравим и очврслим против непогода и непријатности, телом издржљивим у тешком и дуготрајном напрезању и телом окретним у сваком раду”. Ови идеали, које је из античке епохе преузео и Ацић, данас су поново актуелни. Савремени начин живота све више одваја људе, а нарочито децу, од природе и слободне спонтане активности, без којих нема правилног развоја.

Кључне речи: Сретен Ацић, физичко васпитање, здравље деце.

Сретен Ацић (1856–1933) сматра се једним од најистакнутијих педагога Србије друге половине XIX и прве половине XX века. Захваљујући богатом педагошком искуству и ангажману, као професор учитељских школа у Нишу, Београду и Алексинцу, а нарочито као управитељ Учитељске школе у Јагодини, Ацић је имао велики утицај на српски систем образовања и сматран је једним од водећих педагога у ондашњој Србији.

Ацић је заговарао свестрани развој личности у образовно-васпитном процесу, не занемарујући значај телесних вежби. Сматрао је да је циљ васпитања да се у васпитанику развију све његове способности, како духовне тако и телесне, односно да се развије цео човек. Још као професор нишке Учитељске школе, 1892. године написао је једно од својих значајнијих дела – *Телесно васпитање*. Телесно васпитање је каснијим развојем педагогије еволуирало у физичко васпитање, које је новим педагошким сазнањима обогатило његову првобитну намену, познату још од античких времена. У успешном телесном васпитању Ацић је препознао полазиште, ослонац и утемељење формирања човека, односно први и полазни корак било које успешне педагошке концепције (Игњатовић 2016).

Телесно васпитање представља основу за формирање навика и вештина које пресудно утичу на култивисање говора, писања, читања, навика везаних за коришћење свих средстава и инструмената учења и подучавања. Циљ и крајњи домет физичког васпитања је постати здрав и снажан човек, развијен у сваком погледу и способан за различите врсте телесних активности (Ацић, према: Игњатовић 2016).

Током школовања у Аустрији и Немачкој, Ацић се интересовао и за природне науке. Знања из физиологије и анатомије ће касније имати велики утицај на Ацићево схватање физичког и телесног васпитања, што се јасно може уочити у његовим делима. Подршка телесној развијености ученика и правилном телесном развоју наглашавала је биолошки, медицински, хигијенски и дијететички аспект физичког васпитања, узимајући тело као доминантан критеријум развијености и занемарујући помало васпитне, педагошко-психолошке и социјалне аспекте физичког васпитања и њихов утицај на остваривање максималних потенцијала личности.

Посету скандинавским земљама Ацић је искористио да њихову организацију наставе и материјале примени у новоотвореној школи у Јагодини и да припреми увођење ручног рада и скандинавске гимнастике. Ове посете, као и Салцманова педагошка мисао и његов филантропијум, у значајној мери су утицали на израду пољских учионица. Ове учионице сматрају се једним од Ацићевих најзначајних завештања и у њима и дан-данас могу уживати студенти јагодинског Факултета педагошких наука (Игњатовић 2016).

УТИЦАЈ ПОЗНАТИХ РЕФОРМАТОРА И ПЕДАГОГА НА ФИЗИЧКУ КУЛТУРУ И АЦИЋЕВ КАСНИЈИ РАД

Као државни питомац, Ацић је имао прилику да се школује у иностранству и да се током студија у Бечу и Лајпцигу, као и касније, током боравка у Скандинавији, упозна са радом у тада водећим европским образовним институцијама. У вези са схватањем науке и теорије о васпитању, требало би истаћи да су велики утицај на Ацића, између осталог, имала и дела познатих

педагога – Русоа, Коменског, Песталоција и Салцмана, чије је идеје прихватио и реализовао стварањем пољске вежбаонице, али и својим делом *Телесно васпитање* (Парлић-Божовић 2007).

У средњем веку религија представља темељ друштва и свакодневног живота, што укључује и физичко вежбање, коме се није придавао превелики значај. Почетак новог века обележен је ренесансом, препородом, односно новим погледом на свет и човека. Указујући на вредности учених људи античких времена (претежно Грчке и Рима), са посебним освртом на тежњу ка складној развијености духа и тела, мислиоци тога доба у човеку виде центар својих размишљања.

Један од најистакнутих мислилаца тог периода који је утицао на развој физичке културе јесте Хијеронимус Меркуријалис. Највише се интересовао за ставове античких мислилаца о дијети, хигијени, употреби природних метода лечења, а нарочито о вежбању, које се и данас сматра једним од најбољих природних начина лечења. Схватање атлетизма из античког доба, заснованог на писању Галена, Хипократа и Платона, представио је у свом делу *Гимнастичка вештина* (*De Arte Gymnastica*), које је први пут објављено 1569. године (Илић 2006). Истицао је значај физичке вежбе првенствено у смислу превентиве и јачања здравља. Имао је различите ставове у зависности од врсте и типа физичких активности (нпр. да се приликом одређених игара и физичких активности могу повредити одређени делови тела, па да их зато треба избегавати). Чињеница је да при интензивнијим физичким активностима може лакше доћи до повређивања, али је, и поред тога, корист од тих активности многоструко већа од ризика. Меркуријалис се није слагао са тим, па је посебно препоручивао шетање, као најбољу физичку активност за људски организам. Слична препорука се може чути и данас од стране бројних струковних и здравствених удружења (Сираиси 2008). Меркуријалисова дела су представљала полазну основу за даља учења везана за физичко вежбање и здравље.

Неизоставно је поменути и учење Коменског, који је о васпитном циљу размишљао под утицајем различитих идеја свога доба – ренесансе, верских тежњи и потреба младог грађанства. У одређивању васпитног циља полазио је од ренесансне концепције живота и чињенице да је човек природно биће, да га треба васпитавати за овоземаљске потребе, док се крајњи васпитни циљ огледа у припреми за вечни живот и блаженство са Богом. Универзалне законе природе примењивао је у васпитању и залагао се за прилагођавање васпитања природи детета, уз поштовање његових могућности. Коменски је сматрао да је за хармонични развој неопходна свеобухватно развијена личност – у интелектуалном, моралном, радном, естетском и физичком (телесном) погледу. Овакве ставове је у потпуности прихватио и Сретен Ацић, који је говорио да је циљ васпитања да се у васпитанику развију све његове способности, како духовне тако и телесне (Игњатовић 2016). Коменски је сматрао да васпитање треба да резултира хармонијом тела и духа и да зато не

треба пренаглашавати једну компоненту васпитања на уштрб друге. Здравље детета је основ његовог развоја и без доброг здравља, добре вежбе и добре исхране нема ни доброг и правилног развоја. Дете треба да је стално у игри јер је игра, по мишљењу Коменског, претеча рада. Дете које ће умети да се игра, умеће и да ради јер „није добар знак када дете мирно седи и хода: када оно трчи и стално је активно онда је то сигуран доказ здравог тела и свежег духа” (Коменски 2000: 22). У овој мисли Коменског се најбоље огледа концепт који је заговарао Сретен Аџић приликом оснивања Учитељске школе у Јагодини – да се физички рад користи за добар и правилан развој, али и стварање радних навика.

Један од најутицајнијих филозофа просветитељства, који је подржавао концепт природног развоја и без сумње имао огроман утицај на Аџићев рад био је Жан-Жак Русо. Своје идеје је представио у делу *Емил или О васпитању*, које је изазвало доста контроверзи због критика на рачун грађанског друштва и неједнакости, цркве и тадашњег васпитног система. Русо је сматрао да су људи по својој природи добри, а да их друштво квари. У складу са тиме, сматрао је да васпитавање мора одговарати природи детета и да се развијање талента и врлина може најбоље подстицати у природном окружењу. Његова филозофија је наглашавала утицај игре као инструмента за развијање свих дечијих чула и као средство стицања нових знања. Сматрао је да је најбоље да деца уче активно истражујући и посматрајући. Русо је истицао неопходност равномерног и складног развоја духа и тела, препоручујући физичке активности којима се развијају снага и издржљивост и игре којима се развијају такмичење и социјализација. Писао је о програму образовања у складу са природом, ван тадашњих друштвених утицаја. Његовом Емилу је дата прилика да се укључи у пливање, трчање и спортске активности. Русоова дела су имала велики утицај на бројне едукаторе из области физичког васпитања: Базедова, Салцмана, Песталоџија и друге (Живановић 2000; Илић 2006; Игњатовић 2016).

Русоовим делима били су инспирисани едукатори познатији као филантрописти. Они су у великој мери били заслужни за отварање школа које су принципе Русоовог природног образовања спроводиле у пракси, организујући наставу у складу са природним начелима, уз узајаман однос поштовања и поверења између учитеља и ученика. Један од првих филантропијума је у немачком граду Десауу отворио Базедов 1774. године. Исте године Базедов је објавио приручник за рад са децом под називом *Елементарна књига (Elementarwerk)* (Базедов 1909). У књизи је дат приказ различитих игара које се и дан-данас примењују у настави физичког васпитања. Оваква врста школе је раскидала са дотадашњом традицијом и била је на мети критика, али је имала велики утицај на следбенике и отварање нових филантропијума (Илић 2006; Игњатовић 2016). Његов рад и дела имали су огроман утицај на Кристијана Салцмана. Након рада у Базедовом филантропијуму, Салцман

отвара филантропијум у Шнепфенталу, који се може сматрати другом таквом институцијом у Европи.

Салцманов рад је имао велики утицај и на Сретена Ацића (Парлић-Божовић 2007), али још већи на Гутса Мутса (1759–1839) који је на почетку своје каријере радио у Салцмановом филантропијуму (Илић 2006). Педагошки квалитети Гутса Мутса су одмах по доласку у Штепфентал били примећени од стране директора филантропијума, па је Гутс Мутс почео да ради – предавао је географију и француски језик. Већ од наредне године, посветио се својим омиљеним предметима – гимнастици и географији. Нешто касније (1802) постао је и учитељ пливања. На филозофију Гутса Мутса утицао је и Жан-Жак Русо, односно његова тежња ка повратку природи. Часови вежбања су најчешће одржавани између 11 и 12 часова, на отвореном простору између дрвећа, где су биле постављене справе за вежбање.

Оваквом начину рада у природи тежио је и Сретен Ацић, о чему најбоље сведоче пољске учионице које је направио у јагодинској школи, које представљају једну од његових најзначајнијих заоставштина. Ацић истиче у првом реду хигијенски значај рада у пољским учионицама. Хигијенски значај пољских учионица је велики – чист, свеж ваздух, zasiћен кисеоником, често измешан и са озоном и са минималним количинама угљен-диоксида, прашине и других примеса, од непроцењиве је вредности за човечји организам уопште, а за дечји организам који расте и развија се још је важнији. „Без довољно животворнога кисеоника у ваздуху, оксидација је дечје крви недовољна, те су стога и све органске функције неправилне. Од тога после и дечји организам омлитави, закржља, постане неотпоран према заразним клицама, а добивену болест тешко пребољева, и још се теже од ње опоравља” (Ацић 1886: 10).

Ацић истиче педагошки значај пољских учионица, наглашава здравствено-телесни аспект користећи познату сентенцу коју је од Јувенала преузео Џон Лок и која се и дан-данас нашироко употребљава: „У здраву телу” буде овде и „дух здрав” (Ацић 1886: 13).

Више различитих типова пољских учионица се могло користити за вежбање, а нарочито допунске пољске учионице. Гимнастиште је, у ствари, пољска учионица посебне врсте, намењена за телесно вежбање, за соколство, за војно телесно вежбање, као и за ученичко игралиште. „Гимнастиште треба, да је заклоњено од прашине; јер гимнастисати у прашњавом ваздуху, то је колико и упропашћавати себе. При гимнастисању се дише јаче, чешће и дубље, и на тај начин, кад је ваздух пун прашине, само се они који гимнастишу нагоне да што дубље увлаче прашину у плућа, и то ону најситнију, која се тамо налепи на влажну слузокожу, ту остане, па онда изазива надражења, проузрокује мала запаљења најтањих плућних цевчица, бронхија, из чега се после лако изметну тешка обољења. Боље је и не гимнастисати, него гимнастисати у ваздуху прашњавом. Стога се бира место за гимнастиште нај-

склонитије од прашине, па се ипак уређује тако како ће се сузбити и отклонити ма и најмања прашина, а с њом и сваки јачи ветар” (Ацић 1924: 36).

На израду пољских учioniца у оквиру Учитељске школе у Јагодини у значајној мери је утицала Салцманова педагошка мисао и његов филантропијум, али и Ацићеве посете скандинавским земљама (Мирчов 2009). Ове посете Ацић је искористио да њихову организацију наставе и материјале примени у новоотвореној школи у Јагодини и да припреми увођење ручног рада и скандинавске гимнастике у наставу.

Шведска (северна или скандинавска) гимнастика или Лингова гимнастика је аутохтони начин вежбања који је осмислио швеђанин Пер Хенрих Линг (1776–1839). Поред вежби, Лингу се приписују заслуге за осмишљавање бројних справа и реквизита: шведска клупа, шведски сандук, шведске лестве итд, који су и дан-данас присутни у настави физичког васпитања у већини образовних система. По овом систему, основни циљ вежбања је развој тела, утемељен на научној основи, правилно држање тела и добро функционисање свих органа. Линг је такође сматрао да је све у природи повезано, па његове вежбе, осим физичке, имају и духовну компоненту. Лингова гимнастика се изводила у школама, војсци и гимнастичким клубовима, а њена примена се полако ширила дуж целе Европе. Делом захваљујући Линговом залагању, 1807. године, шведска влада је одлучила да уведе обавезно физичко вежбање и наставнике физичког вежбања у школе (Илић 2006).

Поред посета Скандинавији, снажан утицај на Ацића оставило је и школовање у Бечу и Лајпцигу, где се упознао са ручним радом, али и мислима и делима познатих педагога тога периода.

Упознавање са радovima Салцмана и Базедова, о којима пише у својој књизи *Ручни рад у мушкој школи*, као и начином рада у њиховим филантропијумима имало је велики утицај на схватање значаја и места физичког вежбања. Један од најпознатијих Салцманових наследника је и већ помињани Гутс Мутс, који је у Немачкој познат као „праотац методике физичке културе” или „праотац гимнастике”, што сведочи о његовом великом утицају на развој методике физичког васпитања. Први је увео систематизовано физичко вежбање у школске планове и програме. Међународну репутацију Гутс Мутс је стекао захваљујући раду у области методике гимнастике и књизи *Гимнастика за младе (Gymnastik für die Jugend, 1793)*. Ова књига, која се сматра првом књигом о гимнастички, убрзо је преведена на многе стране језике и „копирана” од стране бројних следбеника који су на тај начин ширили његову филозофију (Игњатовић 2016).

Сретен Ацић је свестан значаја гимнастике, о чему говори у многим делима. У делу *Ручни рад у мушкој школи* посвећује већи значај ручном раду кога сматра допуном гимнастике: „Рад треба да допуни гимнастику а буде гимнастика за руку и око” (Ацић 1886: 107). Говори и о два актуелна проблема у педагогији: „Ручном раду и дечјим играма: У садашње време занимају мислиоце два нова васпитна питања, два нова проблема педагошка на пољу

хармониског развоја – ручни рад у мушкој школи и дечије игре. Ово су два најновија листића на сјајном изданку људског развића – на васпитању. Они су још млади и нежни, али се развијају бујно, јер им сокови придолaze у изобиљу са свих страна” (Аџић 1886: 107). Аџић је такође упознат и са критикама тадашњег схватања гимнастике. У поменутом делу пише и о допису немачког министра просвете Гослера из 1882. године у коме се пажњи учитеља и наставника у Немачкој препоручују дечије игре и саветује да се, колико је год то могуће, укочена „гимнастичка вежбања” замењују гимнастичким играма (Аџић 1886).

АКТУЕЛНОСТ ИДЕЈА СРЕТЕНА АѢИЋА О ТЕЛЕСНОМ ВАСПИТАЊУ

Идеје најчувенијих едукатора Коменског, Жан-Жака Русоа, Салцмана, Базедова, Гутса Мутса, Пера Хенриха Линга, Фридриха Јана, које су оставиле снажан утицај на рад Сретена АѢића у области физичке културе, данас су више него актуелне. Идеја о реализацији часа физичког васпитања на отвореном простору је и данас, када деца проводе све више времена у затвореном простору, више него актуелна.

У поређењу са претходним генерацијама, чак и са родитељима, који су већину времена проводили напољу, данашња деца највећи део слободног времена проводе у затвореном простору (код куће, у играоници и сл.). Када се на то дода индустрија видео-игара као најбрже растућа индустрија у свету, забринутост постаје још већа. Таблети и мобилни телефони су заменили игре на травнатим површинама и парковима.

Поред тога, често је присутан и родитељски страх од евентуалног повређивања – пењање уз дрво или скакање са брдашца и неравних површина у највећем броју случајева не долази у обзир. Уместо тога, деца проводе слободно време између четири зида или у различитим клубовима и секцијама, по жељи родитеља. На тај начин различити облици неформалних игара нестају, као и боравци у природи. У савременој литератури чак је осмишљен термин „поремећај мањка природе” који сумира читав низ здравствених тегоба које могу изазвати продужени боравци у затвореним просторима (Лоув 2008). У комбинацији са епидемијом неактивности и епидемијом гојазности код деце, проблеми са којима се сусрећу нове генерације постају све већи.

ЛИТЕРАТУРА

АѢић (1886): Сретен АѢић, *Ручни рад у мушкој школи. Сувремено педагошко ишћање*, Београд: Штампарија Напредне странке.

АѢић (1892): Сретен АѢић, *Телесно васићћање*, Ниш: Штампарија Ж. Радовић.

Ацић (1924): Сретен Ацић, *Пољска учioniца, хиџенско-педагошка усџанова*, Београд–Земун: Штампарија графичког завода Макарије, А. Д.

Базедов (1909): Johann Basedov, *Elementarwerk mit den Kupfertafeln Chodowieckis*, u. a. Kritische Bearbeitung in drei Bänden, herausgegeben von Theodor Fritsch. Dritter Band. Ernst Wiegand, Leipzig: Verlagsbuchhandlung.

Гутс Мутс (1793): John Friedrich Guths Muths, *Gymnastik Für die Jugend*, Frankfurt: Wilhelm Limpert–Verlag GmbH.

Живановић (2000): Ненад Живановић, *Прилоџ еџисџемолоџији физичке кулџуре*, Ниш: Паноптикум.

Игњатовић (2016): Александар Игњатовић, *Основе физичкоџ и здравсџивеноџ васџиџања*, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу.

Илић, Мијатовић (2006): Стеван Илић, Слађана Мијатовић, *Исџорија физичке кулџуре*, Београд: Д. Т. А. Траде.

Коменски (1932): Jan Amos Komenski, *Svet u slikama (Orbis pictus)*, Beograd: Izdavačka knjižarnica Gece Kona.

Коменски (1967): Jan Amos Komenski, *Velika didaktika*, Beograd: ZZIU.

Коменски (1980): Jan Amos Komenski, *Materinska škola*, Beograd: Privredno-finansijski vodič.

Лоув (2008): Richard Louv, *Last Child in the Woods*, New York: Algonquin Books.

Мирчов (2009): Светлана Мирчов, О књизи *Кроз васиону* и њеном аутору Сретену М. Ацићу, *Зборник радова конференције „Развој асџрономије код Срба V”*, бр. 8, Београд: Публикација Астролошког друштва „Руђер Бошковић”, 403–413.

Недовић (1998). Велизар Недовић, *Педагошки оџлеги Среџена Ацића*, Јагодина: Учитељски факултет у Јагодини.

Парлић-Божовић (2007): Јасна Парлић-Божовић, *Педагошко учење и џпросвеџни рад Среџена Ацића*, Косовска Митровица: Филозофски факултет.

Сираиси (2008): Nancy G. Siraisi, *History, Medicine, and the Traditions of Renaissance Learning*, Michigan, US: University of Michigan Press.

Aleksandar M. Ignjatović
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina
Department for Didactics and Methodology

IMPACT OF PEDAGOGICAL MOVEMENTS AND IDEAS IN THE AREA OF PHYSICAL EDUCATION ON SRETEN ADŽIĆ'S WORK

Summary: Sreten Adžić implemented his knowledge and experience from studying in different countries in the newly founded Male Teacher Training School in Jagodina by applying the concept of realistic teacher education. He advocated a comprehensive development of children's personality in the educational process, without neglecting the importance of physical exercise. He considered that the main goal of education was to develop all the abilities of an individual, both spiritual and physical. Adžić's pedagogical thoughts, especially considering physical education, were greatly influenced by the ideas of famous pedagogues, such as Jean-Jacques Rousseau, Jan Comenius, Pestalozzi, Salzmann. While working as a teacher in the Teacher Training School in Niš, in 1892, he wrote one of his most important works – *Physical Education*. Adžić considered a high quality of teaching physical education to be the basis for a successful and comprehensive education. He accepted the ancient ideals of education, which are actual nowadays as well – the modern way of life is characterized by the lack of physical activity and outdoor play, which are necessary for a proper development of a child.

Key words: Sreten Adžić, physical education, children's health.